

**НАПРЯМИ ЛІТЕРАТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ:
«РОБІТНИЧИЙ РОМАН», МІНІМАЛІЗМ, «НОВА ХВИЛЯ»**

Криворучко Світлана,

доктор філологічних наук, професорка,

ORCID ID 0000-0002-1123-9258

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

вул. Валентинівська, 2, Харків, 61000, Україна

serka7@ukr.net

Ричкова Лариса,

кандидат педагогічних наук, доцентка

ORCID ID 0000-0003-2052-0196

КЗ ХЗОШ № 36

вул. Алчевських, 55, Харків, 61000, Україна

h_sc36@ukr.net

Карпенко Олена,

кандидат філологічних наук, доцент

ORCID ID 0000-0001-5227-0895

Ардаханський університет, 75000 Ардахан, Туреччина

karpenko_olena@ukr.net

В українському літературознавстві сформувалася думка, що «західній» літературі другої половини ХХ ст. властива естетика постмодернізму. Однак виникає питання: чи однорідний цей процес? Розгалуженість естетики літературних творів другої половини ХХ ст. є науковою проблемою, яка потребує осмислення. Це важливо, оскільки потрібна теоретична база для дослідження окремих персоналій / письменників, ідіостиль яких має спільні точки перетину із загальними світовими художніми орієнтирами. Метою статті є спроба сформулювати «систему» напрямів і течій другої половини ХХ ст. Це є першим наближенням до наукової проблеми. Для досягнення мети використано порівняльно-історичний і типологічний методи, системний підхід. У добі постмодерну – 2 пол. ХХ ст. – віддзеркалено відчуття безсвідомого страху індивіда перед розвитком наукових технологій, перед атомною загрозою. Напрямок «робітничий роман», течія «неореалізм», течія «нова хвиля», урдування «мінімалізм» сформувалися в літературі 2 пол. ХХ ст., вони не входять в дискурс постмодернізму і поставангардизму, оскільки в цих творах наявний реалістичний хронотоп. Тут утворено новий тип героя та порушено морально-етичні проблеми «пересічної» звичайної особистості, яка не досягає успіху. Свідомість персонажів розпадається, вони не здатні осмислити ані свої ідеї, ані висловлювання інших. У них зовсім немає сил та енергії. Нудьга іноді підштовхує їх до дії, у чому віддзеркалюються віяння часу. Інтелектуали представлені як психологічно мертві люди, які ні на що не здатні, порожні, приречені. Індивідуалізм героя порушує проблему відірваності та розрізненості людей у вузькому побутовому та широкому історичному контексті. Соціальна проблематика «робітничого роману», «нової хвилі», мінімалізму та неореалізму сприяла впровадженню та використанню письменниками межі ХХ-ХХІ ст. реалістичного хронотопу у напрямі «критичний вимисел».

Ключові слова: напрям, течія, «робітничий роман», неореалізм, «нова хвиля», мінімалізм, хронотоп.

© Kryvorouchko S., Rychkova L., Karpenko O., 2021

TRENDS LITERATURE OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY: «WORKING NOVEL», MINIMALISM, «NEW WAVE»

In Ukrainian literary studies, the idea was formed that «Western» literature the second half of the 20th century inherent aesthetics of postmodernism. However, the question arises: is this process homogeneous? Branching aesthetics of literary works 2 half of the 20th century is a scientific problem that needs to be understood. This is important because it requires a theoretical basis for the study of individual personalities / writers whose individual style have common points of intersection with general world artistic landmarks. The purpose of the article is to try to form a «system» of directions and currents of the the second half of the 20th century. This is the first approximation to a scientific problem. We used comparative-historical and typological methods, a systematic approach to achieve the purpose. In the postmodern era – the second half of the 20th century, the feeling of unconscious fear of the individual before the development of scientific technologies, before the nuclear threat is reflected. The trends of the «working novel», the current of «neorealism», the current of «new wave», the group of «minimalism» were formed in the literature of the the second half of the 20th century, they are not included in the discourse of postmodernism and post-avant-garde, because in these works there is a realistic chronotope.

Here a new type of hero is formed and the moral and ethical problems of the «average» ordinary person, which does not succeed, are raised. The consciousness of the characters disintegrates, they are unable to comprehend either their ideas or the statements of others. They have no strength and energy at all. Boredom sometimes pushes them to action, which reflects the trends of the time. Intellectuals are presented as psychologically dead people who are incapable of anything, empty, doomed. The individualism of the hero raises the problem of isolation and disunity of people in a narrow domestic and broad historical context.

The social problems of the «workers' novel», the «new wave», minimalism and neorealism contributed to the introduction and use of the border 20th-21th centuries by writers the realistic chronotope in the trend of «critical fiction».

Key words: trend, current, «working novel», neorealism, «new wave», minimalism, chronotope.

Вступ

В українському літературознавстві сформувалася думка, що «західній» літературі другої половини ХХ ст. властива естетика постмодернізму. Однак виникає питання: чи однорідний цей процес? Розгалуженість естетики літературних творів другої половини ХХ ст. є **науковою проблемою**, яка потребує осмислення. Це важливо, оскільки потрібна теоретична база для дослідження окремих персоналій письменників, ідіостиль яких має спільні точки перетину із загальними світовими художніми орієнтирами. Однак простежується відокремленість цих напрямів і течій одне від одного, поза увагою дослідників залишається осмислення системи літератури другої половини ХХ ст. **Метою** статті є спроба сформулювати систему напрямів і течій другої половини ХХ ст. Це є першим наближенням до наукової проблеми.

Матеріали й методи дослідження

Напрямами та течіями цього періоду займаються вітчизняні дослідники, серед яких І. Ковалів (Ковалів, 2007), О. Галич (Галич, 2001), Є. Васильєв (Васильєв, 2001), Т. Гром'як (Гром'як, 1997), В. Назарець (Назарець, 2001). І. Ковалів та Т. Гром'як осмислюють постмодернізм, театр абсурду, неореалізм; О. Галич разом із Є. Васильєвим та В. Назарцем інтерпретують засади «сердитих молодих людей» та «розбитого покоління». Однак ці розвідки представлені як розрізнені, що присвячені естетиці окремого напрямку, наприклад, неореалізм або театр абсурду, хоча у синхронії вони представляють еволюцію літератури другої половини ХХ століття.

Порівняльно-історичний метод допоможе схарактеризувати контекст доби для зіставлення естетичних засад напрямів і течій, типологічний метод сприяє виявленню

схожого та відмінного на рівні проблем, образів і хронотопу, системний підхід виявить типологічні відповідності тенденцій у системі.

Обговорення

У 2 пол. XX ст. простежується розгалужена система напрямів і течій, в результаті чого сформувалося декілька нових типів героїв. Особливим у естетиці постмодернізму виявляється ставлення митців до істини, оскільки під сумнів підпадає існування сенсу взагалі, по-перше, а по-друге, сенс у тексті визначається критикою засобів масової інформації, які маніпулюють людиною, утворюючи в її світосприйнятті перекручену свідомість. Постмодерністи викривають мас-медіа, масову культуру та масове мислення, коли розкривають проблеми сучасності.

У тенденціях постмодернізму трансформується уявлення про індивідуалізм, який переходить у гіперіндивідуалізм, що прагне відстояти приватність, щастя, намагається протиставляти соціальному приниженню.

Висловлюються припущення, що постмодерном намагаються пояснити весь сучасний світ, замість того щоб із своєрідності цього світу вивести постмодернізм як одну із її тенденцій і можливостей. Так існують твердження, що постмодернізм завершився і ми живемо у новій культурній добі, але в чому полягає її суть, ми поки сформулювати не можемо.

Західні та вітчизняні дослідники вміщують постмодернізм в історичні межі: 50-ті рр. XX ст. – виникнення, 80-ті рр. – розквіт. Якщо інтерпретувати постмодернізм як емоційне відчуття особистості, яка після двох світових війн із численними безглуздими смертями та кровопролиттям не може знайти логічний сенс у загрозі атомної бомби і пояснити собі суть холодної війни, то поступовий захід постмодерної естетики умовно перетинається із розпадом Радянської імперії 90-х рр. XX ст., коли зникло агресивне протистояння США та СРСР і людство позбавилося страху вірогідної атомної катастрофи. У цю ситуацію не вписуються Білорусь, Росія, Україна, оскільки, знаходячись за залізною завісою, ці країни перебували в культурній ізоляції, ось чому постмодернізм тут починає розвиватися лише у 90-ті рр.

Але у західних країнах простежується зміна культурної парадигми, коли європейське мислення повертається до усвідомлення ймовірності існування власної свободи: наприкінці 80-х рр. XX ст. з-під ідеологічного тиску Радянської «імперії» звільняється підкорена частина Європи, а в 90-ті рр. розпадається СРСР. Поняттю «Європа» у культурному дискурсі надається не географічний сенс, а духовний, який наповнюється сакральністю свободи. Географічно Європа розташовується від Атлантичного океану до Уралу, але духовно вона поділяється на дві частини. Одна частина пов'язана з культурою Візантії та православною церквою, інша – із римською античністю та католицькою церквою. Після Другої світової війни європейські нації – Польща, Угорщина, Румунія, Словачія, Чехія, Хорватія, Сербія та інші, які завжди вважали себе носіями католицької духовності, – зрозуміли, що їх насильно відокремили від культурних цінностей Австрії, Німеччини, Швейцарії, Бельгії, Франції та штучно приєднали до православного простору, сучасна політична система якого заперечує церкву взагалі.

Подальші події, які розвивалися у підкорених країнах, демонструють духовну драму Європи, яка втрачала свободу, що була її провідною суттю. Угорське повстання та кривава різанина 1956 р., «празька весна» та окупація Чехословаччини 1968 р., повстання 1956, 1968, 1970 рр. у Польщі – всі зазначені акції були підтримані всім народом, який захищав європейське прагнення до свободи та підкреслював загрозу Європі як культурному феномену. Самоусвідомлення народів як цивілізацій, під якими розуміється самоідентифікація з мовою, релігією, традиціями, відчувало загрозу зникнення, ось чому європейські країни намагалися захистити власну ідентичність.

Унікальність Європи як культурного феномену полягає в тому, що на невеликій території намагалися зберегти різноманітність народів, із їхніми мовами, традиціями, ідеологією, які з повагою ставляться до інших та розвивають власну індивідуальність. Європейська культурна різноманітність на мовному рівні (максимальна

мультикультурність на мінімальній території) знаходилась у підсвідомому конфлікті з ідеєю СРСР, який на великій території намагався впровадити одну мову (монокультурність на максимальній території). Дослідник А. Пустогаров зауважує, що «... російська мова удушує мови інших націй не тому, що росіяни хочуть „русифікувати“ інших, а тому, що радянська бюрократія – глибоко позанаціональна, антинаціональна, наднаціональна – має потребу в інструменті для уніфікації країни... Що могло бути більш чужим Центральній Європі з її пристрастю до різноманітності, ніж Росія: монолітна, централізована, спрямована на перевтілення всіх націй, що входили в імперію (українців, білорусів, вірмен, латишів, литовців та інших) у єдиний російський народ (або, як висловлюються в добу загальноприйнятих мовних мистифікацій, у «єдиний радянський народ»)» (Pustogarov, 2005).

Глибинний сенс європейських етнічних кіл – зберегти власну суть та свою приналежність культурному Заходу. Всі ці народи – розділені, ізольовані, егоїстичні – пройшли через екзистенціалістське випробовування, коли постали перед вибором: існувати чи зникнути. Саме 90-ті рр. XX ст. умовно можна вважати межею виникнення іншої культурної парадигми мистецтва, що спирається на ідею толерантності та ймовірності довгоочікуваної свободи.

Літературний процес 2 пол. XX ст. неоднорідний, у ньому простежується така ж розгалуженість творчих напрямів і течій, як і в 1 пол. XX ст.

Результати та дискусії

Для емоційного клімату другої половини XX ст. характерне загальне відчуття страху періоду холодної війни, яке сформовано постійним щосекундним / щохвилиним / щоденним очікуванням раптового несподіваного «кінця світу» в результаті атомної катастрофи. Цей страх сформувався після завершення Другої світової війни, каталізатором стали наслідки після вибухів атомних бомб у Хіросімі та Нагасакі, коли за хвилини було знищено великі міста та загинуло безліч людей. Неочікуваність була провідною у відчутті страху, тому що стало зрозуміло: ніхто нікого не буде попереджати. Страх був властивий всім країнам світу без винятку, тому що стало відомо, що вижити неможливо, постраждають всі. Ф. М. Штейнбук у дослідженні спадщини українського письменника О. Ульяненка підкреслює, що «страх» індивіда не зникає і на поч. XXI ст.: «...відчуттям страху, детермінованим, м'яко кажучи, неприємними спогадами, у виразний спосіб корелює із глибинною та філософсько-символічною метафорику, пов'язаною із концептом лабіринту». (Штейнбук, 2019: 16). Ф. М. Штейнбук спирається на інтерпретацію Ж.-Ф. Ліотара: «...на думку Ж.-Ф. Ліотара, лабіринт «миттєво виникає в тому місці і в той момент (на якій мапі, за яким календарем?), коли з'являється страх» (Штейнбук, 2019: 16).

Загальне абсолютне відчуття страху вплинуло на естетичні засади мистецтва другої половини XX ст. Стимування, бажання не допустити ядерну світову катастрофу стало провідним варіантом захисту. Це відбилося в мистецтві, зокрема, в літературі. Мистецький період цих часів доречно умовно визначити як постмодерн.

Постмодерн – це доба другої половини XX ст., в якій на естетичному рівні в різних видах мистецтва віддзеркалився абсолютний безсвідомий страх індивіда, який може постраждати в результаті розвитку сучасних високих наукових технологій. У добі постмодерну в різних видах мистецтва виникли напрями, течії, школи, до яких належать: постмодернізм, екзистенціалізм, «новий роман», поставангардизм, театр абсурду, «сердиті молоді люди», «розбите покоління»; «робітничий роман», мінімалізм, «магічний реалізм», «нова хвиля». Творам зазначених напрямів і течій (окрім «робітничого роману», неореалізму, «новій хвилі») властивий романтичний хронотоп. Важливо, що в літературі другої половини XX ст. сформувалося декілька нових типів героїв.

Якщо вибудувати систему, то вона виглядає так:

- поставангардизм (театр абсурду);
- постмодернізм;

- традиція модернізму (феномен екзистенціалізм, «новий роман», «розбите покоління», магічний реалізм, мінімалізм);
- традиція реалізму (неореалізм, «робітничий роман», «нова хвиля»).

Окремо слід говорити про неореалізм, «робітничий роман» та «нову хвилю», оскільки в них відбувається «повернення» до реалістичного хронотопу, який вибивається із естетики постмодерну, однак хронологічно (2 пол. XX ст.) в ній співіснує.

«Робітничий роман» – напрям в літературі 1945-1985 років, якому властивий реалістичний хронотоп (герой активно включений в події твору, загострено конфлікт індивіда та спільноти). Осмисленням естетичних засад «робітничого роману» займалися В.А.Пронін та С.П.Толкачов (Пронін, Толкачов). Письменники «робітничого роману» створили новий тип героя. Якоюсь мірою, вони продовжують розвивати традиції модерніста Г. Лоуренса. Герой – робітник, який занурюється в картину світу – виробничий процес. Напрямок «робітничого роману» включає письменників Західної Європи (Велика Британія, ФРН, НДР, Чехословаччина) та США. Твори «робітничого роману» слід відокремлювати від творів соціалістичного реалізму другої половини XX ст. СРСР та Китаю, яким властивий герой з романтичними рисами в тоталітарній системі.

Естетика «робітничого роману» виявляється в новому типі героя. Це – індивід із робочого класу, який наділений сильним характером, ширим, життєлюбним, веселим та має яскраву харизму. Увага автора концентрується навколо морально-етичної проблематики. Герой наділений почуттям гумору, ситуації в творі мають комічний характер, за яким розкривається завульована трагічність обставин, сум, біль. Художній стиль «вироблено» під «простий», що нагадує звичайну мову робітничого класу.

Дуже часто нарація ведеться від першої особи, для того щоб вірогідніше розкрити художній образ робітника, події представлено з його точки зору, що розкриває його настрій, погляди, психологію. Щирість героя допомагає краще висвітлити трагічність та драматизм обставин, загострити проблеми. Герой не задоволений своєю долею, та розмірковує, як може її змінити. Проблеми індивіда входять у дискурс загальнолюдських проблем сучасності. Акцент зроблено на розвитку науково-технічного прогресу, який впливає на вимоги держави і спільноти до звичайної людини, її кваліфікаційної фахової відповідності сучасним стандартам. Звертається увага на політичні реалії, на ставлення героя до війн, зокрема, неприйняття агресивного втручання світових країн-лідерів у колоніальні питання, страх перед атомною загрозою і пригнічення індивіда внаслідок настроїв холодної війни. Коло політичних питань огортається навколо ослаблення Британської імперії після Першої світової війни та економічної кризи в країні. Зображено, як емоційно складно британці сприймають зміцнення США та світовий вплив американців у вирішенні суперечливих світових ситуацій,

Загострюються феміністичні проблеми, іноді на перший план виводяться головні жіночі образи з передовими сучасними поглядами та активною соціальною позицією. У «робітничому романі» порушуються проблеми стосунків чоловіка та жінки, розкривається вичерпаність патріархальної ментальності, самотності людини, відчуження індивіда.

Історизм та фактографізм представлено зображенням страйків, демонстрацій робітників, які мирними демократичними цивілізованими засобами намагаються вплинути на систему та змінити її, щоб полегшити життя звичайних людей.

Звертається увага і на специфіку повсякденного життя родини, на стосунки батьків та дітей, систему навчальної та середньої освіти з погляду психологічних травм героя, прикрашених жартами, гумором та поблажливістю до тих, хто ображає. На відміну від героїв «сердитих молодих людей», персонажі «робітничого роману» не прагнуть вийти за межі свого соціального прошарку, а якщо це відбувається, то все завершується катастрофою. Таким чином, герой «робітничого роману» прагне не

вирватись із робітничого класу, а змінити умови існування в ньому: покращити, полегшити. Зображується робітниче середовище як важка праця в шахтах, на фермах. Один із виходів – це спроба дати своїм дітям освіту, яка позбавить їх важкої фізичної праці. Діти ж, які отримують цю освіту, починають бачити світ в іншому вимірі, краще розуміти суть речей. У конфліктах учень / учитель вимальовується соціальний підтекст – конфлікт верств: класу робітників та середнього класу. Таким чином, освіта для героя-робітника не стає порятунком, оскільки він втрачає зв'язок із власною родиною, а щирого взаєморозуміння в іншому середовищі не знаходить. Риси «робітничого роману» простежуються у творах письменників Великої Британії Р. Уільямса, С. Барстоу, С. Чапліна, Б. Олмонда, М. Бретга, А. Сіллітоу, Д. Сторі; письменників США Ф. Боноскі, Л. Лоренса; письменників ФРН М. фон дер Грюна та НДР – А. Зегерс, Е. Штрітматтера; Чехословаччини – Я. Козака.

Окрім «робітничого роману» реалістичний хронотоп простежується в неореалізмі. Неореалізм – течія в італійському кінематографі та літературі другої половини ХХ ст. (45-60 рр.), яка використовувала здобутки реалізму, натуралізму, веризму. Засади неореалізму намагається осмислити Руднев В. (Руднев, 2001) Від попередників неореалісти відрізнялися відмовою від лінійного мімезису, коли зображували фактологічну ілюзійність. На тлі документальної картини світу неореалісти вибудовували ліризм в емоціях героїв, яким було властиво глибоко філософствувати, аналізувати проблеми свого життя. У процесі філософствування розкривається психологізм героя, стирається дистанція між суб'єктом та об'єктом, загострюються протилежні начала в душі героїв, які й утворюють базу конфлікту. Внутрішнє емоційне напруження стає наслідком зовнішніх негараздів та проблем, які є метафізичним протиставленням добра і зла. Конфлікти вирішуються неоднозначно, відкривають перспективу для переосмислення забобонів і стандартів, змінюють ціннісні орієнтири, в чому виявляється гуманність та людяність.

В італійській культурі розкрито енергію після Другої світової війни, яка стає реакцією на фашистський тоталітаризм. Увага до повсякдення звичайних людей стає ліричним документом фактів, які поетизуються. Вимога до правдоподібності спричиняє формування простого розмовного стилю. Для поезики неореалізму властива відмова від піднесеного героя, від «зірковості», обраності. Дія відбувається в топосі звичайних міських вулиць, де і твориться велика історія. Ведеться про післявоєнну бідність та складність виживання героїв. Однак, хоча герой і мусив бути «звичайним», він був надто інтелектуальним та незрозумілим для широкого загалу. Парадокс полягає в тому, що неореалісти групувалися навколо журналу «Сінема» («Cinema»), редактором якого був син засновника тоталітаризму в Італії – Вітторіо Муссоліні. У кінематографі неореалізм протиставлявся піднесеному пафосу, який простежувався в кінооперах, історичних епопеях, вестернах. Концепція неореалізму вплинула на естетику романтичного інтелектуалізму 60-х рр.

Риси неореалізму простежувались у творах письменників США, Італії, Британії, Німеччини, серед яких Е. Хемінгвей, В. Фолкнер, Ф. Брентано, О. Кравс, Дж. Мур, К. Штумпф, У. Т. Марвін, У. П. Монтегю, У. Б. Піткен, Р. Б. Перрі, Е. В. Голд, Е. Г. Сполдінг, А. Моравія, Л. Вісконті.

Також реалістичний хронотоп виявляється в естетиці мінімалізму. Мінімалізм (або брудний реалізм «Dirty realism») – угруповання письменників США 70-90-х рр. ХХ ст., яке сформувалося як результат кризи субкультури та опозиціонізму цього часу. Вони намагалися привернути увагу спільноти / читачів до усвідомлення факту, що література не здатна впроваджувати моральні цінності та необхідність дотримання гуманістичних ідеалів, оскільки письмо другої половини ХХ ст. перебуває в кризі. Підґрунтям мінімалізму стали засади реалізму та натуралізму. Мінімалізм зосередився навколо зображення фактографії та побутовості, однак відмовився від біологізму та соціологічного пласту. Герой у мінімалістів не яскравий, сірий, банальний, звичайний, який веде прісне безнадійне життя, прозябає, позбавлений пристрасності та зацікавленості у будь-чому.

Термін «Dirty realism» (брудний реалізм) увів у обіг 1983 р. у журналі «Granta» американський письменник і журналіст Б. Буффорд, який аналізував у сучасних творах зображення звичайності та пороків на побутовому рівні. Мінімалісти (або «Dirty realism») утворили тип героя – «покоління байдужих». Герой зображений без прикрас, він мешкає в дешевій квартирі без меблів, дивиться телебачення, читає масову літературу, слухає кантрі або поп-музику. Часто в центрі уваги – героїня (секретарка, офіціантка, касирка), яка працює в дешевих кафе, супермаркетах, офісах; герой – безробітний ковбой. Вони харчуються гамбургерами, вживають багато алкоголю, зупиняються в дешевих готелях, ситуативно здійснюють дрібні крадіжки. Це вихідці з провінційних штатів Орегону, Алабами чи Кентуккі або будь-якої точки світу. Головне, вони прагнуть пригод у сучасному світі споживачів, таким чином, протиставляються загальноновизнаним канонам успіху США.

Поетика мінімалізму виявляється на рівні письма як естетична вимога використання малої кількості слів, навіть певної «економії» слів, коли зображуються характери, інтер'єри, деталі. Письменники не створюють метафори, не вживають прислівники, не вводять внутрішні монологи. Скорочення кількості слів є естетичною вимогою. В абзаці може бути 25, 15 і навіть 5 слів. Мінімум розмірковувань автора та героїв. Сюжет розвивається в діалогах персонажів. Пропуски слів, пробіли між словами створюють неясність, певну незавершеність. У центрі зображення – персонаж у масовому доквіллі. Герой абсолютно пересічний, займається звичайними справами, за сюжетом у нього не вистачає грошей, що і викликає його відчай. Простою мовою письменники привертають увагу читача до складних питань і проблем. Стилiстичнi властива атмосфера вульгарного настрою, навіть специфічного низького пафосу. Читач ототожнює себе з героєм, оскільки впізнає себе в тексті. Письменники на протипагу сталому американському засобу мислення пропонують альтернативне життя, впроваджують контркультуру, яка прийшла внаслідок кризи субкультури (хіпі).

Мінімалісти розвінчують «міф» щодо американської мрії. Зображення алкоголізму, розлучень, політичної та громадянської пасивності, діяльності груп анонімних алкоголікiв, культури етнічних меншин, індивідiв-маргіналiв дозволяють письменникам розкрити відчуження простих героїв, розчарування, їхню самотність. Сум і повсякденні втрати роблять характери жорсткими.

У 90-ті рр. XX ст. мінімалізм, або «брудний реалізм» продовжився у творах письменників Латинської Америки та Іспанії, серед яких Е. Бітті, Р. Карвера, М. Гордон, Дж.-Е. Філіпс, Б. Буффорд, Ч. Буковські, Т. Вульф, Л. Браун, Р. Форд, П.-Х. Гутьєрас, К. Маккарні, Дж.-Е. Філіпс, Ф.-В. Медіна, І. Уелш, Дж. Гарднер, Дж. Фанте, Г. Міллер, Ч. Паланік.

Привертає особливу увагу концепція «нової хвилі», де так само виявляється реалістичний хронотоп, героя активно включено в час і простір творів. «Нова хвиля» – течія в англійській драматургії 2 пол. XX ст., що відчула вплив «театру абсурду», з одного боку, та яка протиставлялася здобуткам «театру абсурду», з іншого. Окрім своєрідності проблематики та типу героя літературних п'єс концепт «нової хвилі» включає специфіку режисури, індивідуальність акторської гри, критичне осмислення вистав. Представники «нової хвилі» орієнтувалися на демократичну аудиторію глядача, щоб привернути увагу широкого загалу. У центрі – самотній герой, що не здатен діяти, який оточується злободенними сучасними проблемами та розкривається в широкому комплексі соціальних зв'язків. Зображено характер, ситуації та соціальне доквілля. Однак найважливішим виявляється соціальний досвід героя, який він набуває в ході п'єси. Драматурги критикують загальноприйнятну систему цінностей, розмірене життя обивателя, соціальні інститути. Зображення непростого життя молоді, нонконформізм героя потрібен, щоб зруйнувати моральні канони англійської добропорядної нудної традиційності.

Молоді герої прагнули уникнути запрограмованої долі людей із хороших родин, які поринуті в нудьгу. Герої відчують незадоволення офіціозністю: мораллю, політичними поглядами, засобами спілкування, та на протипагу цьому прагнуть

емоційного піднесення, душевного неспокою, пристрасті, яскравих почуттів. Соціальні проблеми представлені у дивній, однак розповсюдженій ситуації: діяльності дійових осіб. Герої не мають роботи за покликанням, не можуть скористатися здобутим фахом і освітою та власними здібностями, через що страждають, оскільки не здатні повністю розкрити свій інтелектуальний потенціал.

Розкрито психологізм героя, порядність як незадоволення нормою, що входить у конфлікт із загальноприйнятими стандартами добродесного середнього класу, для якого і побутова і «бізнес»-брехня є звичайністю. Герой апатичний, бездієвий, на побутовому рівні повсякденних конфліктів переосмислює попередні моральні канони. Огида до політичних діячів та їхні брехливі вчинки стають тлом для розуміння незадоволення покоління 1960-1970-х років, яке не вірить у нав'язані телебаченням та пресою ідеали (марні смерті Другої світової війни), й відмовляється за них віддавати своє життя (вступати в інші війни). Герої не вірять у соціальні реформи, і навіть іноді в них виникає відраза до церкви.

До героя глядач відчуває суперечливе ставлення: це може бути і жаль, і іронія. Іноді комічні побутові сцени наповнюються, здається, несумісними з гумором репліками, де осмислюються філософські, політичні та соціальні питання. Це все демонструє безсилля та роздратованість героя. Енергія нонконформіста витрачається марно, ні на що не впливає, не здатна нічого змінити. Вся сила йде на родинні сутички, а не на щось більше. Простежуються перетини з естетикою «сердитих молодих людей».

Герой відчуває огиду й відразу до світу, до самого себе та визнає своє безсилля. Він втомлений, цинічний, у минулому перспективний, однак так нічого і не досяг. Емоційно самотній герой філософствує та опускається. Порятунком від душевного болю він знаходить в алкоголі. Витоки такого виду характеру (відмова від дії) беруть початок у феномені екзистенціалізму. Поступово втрачається зв'язок із сприйняттям реальності, і тоді стираються межі у свідомості персонажа: що дійсно відбулося, а що примарилось. Драматична дія розвивається дуже повільно, для того щоб продемонструвати психологічну драму інтелектуалів покоління 60-х, де в центрі уваги процес самоствердження нереалізованих амбіцій, самопізнання самотнього індивіда. Сенсом життя для героїв стає прагнення наповнити духовністю повсякдення. Іноді висловлюється розчарування діями одиниць. Свідомість персонажів розпадається, вони не здатні осмислити ані свої ідеї, ані висловлювання інших. У них зовсім немає сил та енергії. Нудьга іноді підштовхує їх до дій, у чому віддзеркалюються віяння часу: гасла за права меншин (допомога гомосексуалам, постколоніальні проблеми постраждалих народів, критика британського снобізму та зверхнього ставлення до інших націй). Інтелектуали представлені як психологічно мертві люди, які ні на що не здатні, порожні, приречені. Індивідуалізм героя порушує проблему відірваності та розрізненості людей у вузькому побутовому та широкому історичному контексті. Мотиви відчаю оголюють втому та поразку ментальності другої половини ХХ ст. Настрої оптимізму підштовхують до необхідності єднання з іншими. Риси «нової хвилі» простежуються у творчості Ш. Ділені, А. Уескера, Д. Осборна.

Висновки та перспективи

У другій половині ХХ ст. сформувалися естетичні напрями внаслідок реакції на холодну війну, соціальні та політичні події. Холодна війна як агресивне ідеологічне протистояння США та СРСР, загрози військових випадів без виконання та політика «стримування» викликали у спільноти «відчуття страху» перед імовірністю ядерної війни. У добі постмодерну – 2 пол. ХХ ст., віддзеркалено відчуття безсвідомого страху індивіда перед розвитком наукових технологій. Напрямок «робітничий роман» сформувався в літературі 1945-1985 років. Цей напрям не входить в дискурс постмодернізму і поставангардизму, оскільки в його творах наявний реалістичний хронотоп. Тут утворено новий тип героя – індивід із робочого класу із сильним характером – та порушено морально-етичні проблеми: розвиток науково-технічного прогресу знищує особистість, високі вимоги держави і спільноти до звичайної людини

калічать психіку індивіда. Течія «неореалізм» сформувалася в італійському кінематографі та літературі другої половини ХХ ст. (45-60-ті рр.), використовуючи здобутки реалізму ХІХ ст. та натуралізму і веризму межі ХІХ-ХХ ст. На тлі документальної картини світу неореалісти вибудовували ліризм в емоціях героїв, впроваджували глибоку філософію в характери персонажів. Угрупування «мінімалізм» сформувалося в літературі США 1970-1990-х років на засадах кризи субкультури та опозиціонізму, реалізму ХІХ ст., натуралізму межі ХІХ-ХХ ст. Зображення фактографії, побутовості, однак відмова від біологізму та соціологічного пласту спрямовані на утворення не яскравого, а сірого, банального, звичайного героя, який позбавлений пристрасності та зацікавленості у будь-чому. Тут розвінчується «міф» американської мрії. Течія «нова хвиля» сформувалася в англійській драматургії другої половини ХХ ст. на засадах та на противагу французькому театру абсурду другої половини ХХ ст. Специфічні (не діючий у комплексі соціальних проблем) герой, режисура, акторська гра зумовлюють критику системи цінностей і соціальних інститутів.

Соціальна проблематика «робітничого роману», «нової хвилі», мінімалізму та неореалізму сприяла впровадженню та використанню письменниками межі ХХ-ХХІ ст. реалістичного хронотопу в напрямі «критичний вимисел».

Подальший науковий пошук доречно спрямувати на виокремлення засад «робітничого роману», «нової хвилі», мінімалізму та неореалізму в процесі аналізу ідіостилію письменників другої половини ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І. Літературознавчий словник-довідник. Київ : ВЦ Академія, 1997. 752 с.
2. Криворучко С. К. До проблеми сучасної методології: концептуальне поєднання феміністичної і психоаналітичної критики. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. С. 31-40.
3. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 607 с.
4. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ : Академія, 2007. Т. 2. 624 с.
5. Теорія літератури: Підручник / За наук. ред. О. Галича. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
6. Пронин В.А., Толкачев С.П. Английская литература в поисках нового героя. *Современный литературный процесс за рубежом*. Режим доступу: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook026/01/part-005.htm> (дата звернення: 12.08.2020).
7. Пустогаров А. Милан Кундера Трагедия Центральной Европы. 2005. Режим доступу: <https://proza.ru/2005/12/16-142> (дата звернення: 12.02.2021).
8. Руднев В. Энциклопедический словарь культуры XX века. Москва : Аграф, 2001. 608с.
9. Феномен английской драматургии «новой волны» 50 – 60-х гг. XX в. Поколение «рассерженных молодых людей». Режим доступу: <https://studfile.net/preview/4242298/> (дата звернення: 12.08.2020).
10. Штейнбук Ф. Під «Знаком Саваофа», або «Там, де...» Ульяненко : монографія. Ч. 1. Київ. Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. 396 с.
11. Viart D., Vercier B. La littérature française au présent : Héritage, modernité, mutations. Paris: Bordas, 2005. 507 p.

REFERENCES

1. Grom'yak R. T., Kovaliv Yu. I. (1997). *Literaturoznavchy`j slovny`k-dovidny`k*
2. *[Literary dictionary-reference book]*. Ky`yiv : VCz Akademiya [in Ukraine].

3. Kryvoruchko S. K. (2015). Do problemy suchasnoi metodolohii: kontseptualne poiednannia feministychnoi i psykhoanalitichnoi krytyky. [To the problem of modern methodology: a conceptual combination of feminist and psychoanalytic criticism]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst*. Lutsk : Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukraine].
4. Kovaliv Yu. I. (2007). *Literaturoznavcha ency`klopediya: u 2 t. [Literary encyclopedia: in 2 vols]*. T. 1. Ky`yiv : Akademiya [in Ukraine].
5. Kovaliv Yu. I. (2007). *Literaturoznavcha ency`klopediya: u 2 t. [Literary encyclopedia: in 2 vols]*. T. 2. Ky`yiv : Akademiya [in Ukraine].
6. *Teoriya literatury` [Theory of literature]* (2001). Pidruchny`k / Za nauk. red. O. Galy`cha. Ky`yiv : Ly`bid` [in Ukraine].
7. Prony`n V.A., Tolkachev S.P. (2020) *Angly`jskaya ly`teratura v poy`skax novogo geroya [English literature in search of a new hero]. Sovremennij ly`teraturnij process za rubezhom*. Retrieved from: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook026/01/part-005.htm> (data zvernennya: 12.08.2020) [in Russian].
8. Pustogarov A. (2005). *Milan Kundera Tragediya Tsentralnoy Evropyi [Milan Kundera Tragedy of Central Europe]*. Retrieved from: <https://proza.ru/2005/12/16-142> (data zvernennya: 12.02.2021) [in Russian].
9. Rudnev V. (2001). *Ency`klopedy`chesky`j slovar` kul`tury XX veka [Encyclopedic Dictionary of 20th Century Culture]*. Moskva : Agraf [in Russian].
10. *Fenomen angly`jskoj dramaturgy`y` «novoj volny» 50 – 60-x gg. XX v. Pokoleny`e «rasserzhennyyx molodyx lyudej». [The phenomenon of the English drama of the «new wave» 50 - 60s. XX century A generation of “angry young people”]* (2018). Retrieved from: <https://studfile.net/preview/4242298/> (data zvernennya: 12.08.2020) [in Russian].
11. Shtejnbuk F. (2020). *Pid «Znakom Savaofa», abo «Tam, de...» Ul`yanenko [Under the «Sign of the Savaof», or «Where...» Ulyanenko]* Ky`yiv: Vy`davny`chy`j dim Dmy`tra Burago [in Ukraine].
12. Viart D., Vercier B. (2005). *La littérature française au présent : Héritage, modernité, mutations*. Paris : Bordas [in France].

Received: 30 January, 2021